

02 נובמבר 2009

עקרונות למבקר הפנימי בהקשר לשינוי הצפוי

כתוצאה מיישום ה ICAAP

1. אסטרטגית הביקורת בשנים הבאות

הביקורת הפנימית עוברת ועברה בשנים האחרונות שינוי משמעותי בגישת העבודה לרבות מסגרת העבודה, כתוצאה משינויים רגולטוריים שונים ובעיקרם באזל II. יחד עם זאת נראה כי בפני הביקורת עוד אתגרים לא קטנים בעתיד ואשר חופנים גם שינויים אסטרטגיים שונים. הביקורת נדרשת בשנים הבאות להתאים עצמה לרוח דברי באזל II וה ICAAP, אשר ידרשו שינויים כגון:

- **התאמת תוכנית העבודה לפרופילי סיכון חדשים**, : למרות השינוי המשמעותי שעברה הביקורת הפנימית בשנים האחרונות, במסגרת עיצוב תכנית העבודה לתכנית עבודה ממוקדת סיכונים - תכנית המגלמת התייחסות לסיכון השורשי ולסיכון השניוני, ייתכן כי תידרש הביקורת הפנימית לעדכן את מודל הערכת הישויות ואשר ייתן ביטוי לנושאים כגון דירוג ישויות ביקורת בהתאם להשפעתם על הלימות ההון, דירוג ישויות ביקורת בהתאם לחשיפה הפוטנציאלית בנזילות הבנק ועוד. נושאים אלו לא מקבלים ביטוי במודל הקיים ויצטרכו להתווסף להערכת הסיכונים ע"י הביקורת.
- **התאמת פרופיל המבקרים**: שינוי פרופיל המבקרים ומקצועיותם בכדי לאפשר ביצוע של ביקורות בנושאים חדשים ושונים הקשורים בנושאי באזל II וה ICAAP. לעיתים יכולות מקצועיות כגון ניתוח מודלים.
- **התאמת מפרטי הביקורת**: מפרטי הביקורת ידרשו לשינוי בעקבות נוזאי בדיקה שונים הקשורים בסקירה הבלתי תלויה של ה ICAAP ובדיקות מעמיקות אחרות.
- **מתן תוצר שונה לדירקטוריון**: הביקורת הפנימית, אשר משמשת כזרוע הדירקטוריון, תידרש לביצוע ביקורות אשר הווייתם תהיה יותר ליווי בזמן ולא בדיעבד. בכך גם לשמש נציג הדירקטוריון ומאין זרוע הדרכתית בנושאים מקצועיים שונים.

2. כיצד הדירקטוריון מתייחס לנושא ה ICAAP והסקירה הבלתי תלויה:

- הבנת מפת הסיכונים - תהליך ה- ICAAP משמש כקלי של הדירקטוריון להבנת תהליכי ניהול הסיכונים השונים בבנק.

- **בחירת הלימות ההון** – דוח ה- ICAAP מהווה הזדמנות של נציגי הדירקטוריון לבחינת הלימות ההון, אל מול הסיכונים השונים בבנק ואל מול כללי הרגולציה השונים.
- **מילוי תפקידו** – תהליך ה- ICAAP משמש ככלי בידי הדירקטוריון לקיום הפיקוח והמעקב הנדרשים למילוי תפקידו במגרת ניהול הסיכונים והלימות ההון.
- **בחירת נכונות התהליך** – תהליך הסקירה הבלתי תלויה הינו הכלי היחידי בידי הדירקטוריון לבחון ולוודא את נכונות ושלמות תהליך ה- ICAAP שנעשה בבנק

3. מדוע חשוב כי הביקורת הפנימית תבצע את הסקירה הבלתי תלויה:

- **תפקיד הביקורת** - הביקורת משמשת כזרוע הדירקטוריון לביצוע בדיקות שכאלה ובודא בנושא מהותי וחשוב מעין זה.
- **הארת עיקרי הדברים** - הביקורת יכולה לשמש כזרקור המאיר את הנקודות העיקריות והמשמעותיות, אשר עליהן יש לדון במסגרת תהליך ה- ICAAP. וכל זאת בהתאם ובדרך הנהוגה בבנק תוך מתן ערך מוסף מקצועי להבנת התהליך.
- **בטחון בנאותות התהליך** - הביקורת יכולה וצריכה לספק לדירקטוריון ולוועדת הביקורת ביטחון סביר בנכונות, בשלמות ומהימנות הדיווח של הבנק על הלימות ההון ומסמך ה- ICAAP.
- **הבנת הביקורת את מפת הסיכונים בבנק** - תפקידה של הביקורת להבין את מכלול מפת הסיכונים בבנק. מעורבותה בתהליך ה- ICAAP מספק לה כלי מקצועי נוסף לבניית מפת סיכונים מעודכנת ולעדכון תכנית העבודה הרב שנתית בהתאם.
- **ניצול משאבים** - הסקירה הבלתי תלויה הינה סקירה שנתית חוזרת ולפיכך הביקורת תוכל לנצל את הבדיקה הראשונית לביצוע בדיקות חוזרות ונשנות גם בשנים הבאות, במסגרת תכנית העבודה הרב שנתית.
- **שיפור יכולותיה המקצועיות של הביקורת** - הביקורת הפנימית חייבת להיערך לבדיקה של נושאים כגון אלו תוך כדי בניית יכולותיה המקצועיות בנושא.
- **הקשר מול הרגולטור** - הקשר של הבנק מול הרגולטור הינו חשוב ובייחוד לאור בדיקת ה- SREP (בדיקת הפיקוח על תהליך ה- ICAAP) העתידית. הביקורת עשויה לסייע בקשר מול הרגולטור בנושא זה.

נספח - תמצית נושאי ה ICAAP והסקירה הבלתי תלויה

1. רקע על תהליך ה ICAAP

במסגרת ההערכות הכללית של הבנקים ובהתאם לדרישות בנק ישראל בנושא באזל II, נדרשים הבנקים לקיים תהליך פנימי של הערכת הלימות ההון ולהציג הערכה זו במסגרת מסמך ICAAP¹.

בתאריך 02/12/2008 פרסם בנק ישראל חוזר (באזל-40), המבוסס על הנדבך השני של באזל II (להלן: "החוזר"), לפיו נדרשים התאגידיים הבנקאיים בישראל לקיים את תהליך ההערכה הפנימית של הלימות ההון. על התהליך להתייחס לכל החובות, הבדיקות והפעילויות הנגזרות ממנו ולהיות מתועד במסמך מרכז אשר יהווה את דו"ח ה- ICAAP.

תהליך הבחינה והפיקוח החיצוני עתיד להיות מבוצע ע"י בנק ישראל בהתאם להנחיות באזל II ודו"ח ה- ICAAP אשר יוגש לפיקוח ואשר יסקר ע"י בנק ישראל במסגרת תהליך ה- SREP².

מסגרת תהליך ה ICAAP

כאמור, במסגרת תהליך ההערכה הפנימי, נדרשים הבנקים לקבוע אסטרטגיה להבטחת הלימות ההון, ובתוך כך:

- לקבוע יעדי הון.
- לקיים תהליכי תכנון הון בשיעור המספיק לכיסוי הסיכונים העיקריים שהבנק חשוף להם.
- לזהות ולמדוד באופן הולם את הסיכונים השונים שהבנק חשוף להם, ולחשב את ההון הנדרש בגין החשיפה לכל סוג סיכון.
- לנקוט תהליכים נאותים לניהול מגוון סוגי הסיכונים, ולפתח תהליכים אלו באופן מתמשך.
- לבחון את מצב ההון במגוון תרחישי קיצון.
- לתעד את התהליך על כל שלביו ומרכיביו, ולהגיש לבנק ישראל את דו"ח התייעוד (להלן: "הדו"ח" או "דו"ח ה-ICAAP").

לוח

יוני 2009 – היה המועד האחרון להגשת טיוטת דו"ח ה- ICAAP
אפריל 2010 – הגשת מסמך ה ICAAP הסופי.

¹ Internal Capital Adequacy Assessment Process
² Supervisory Review & Evaluation Process

2. רקע על הסקירה בלתי תלויה

בהתאם לדרישות הפיקוח, ובהתבסס על דרישות הנדבך השני, שלב מובנה בתהליך ה- ICAAP הינו שלב סקירת התהליך כולו ע"י גורם בלתי תלוי. לפיכך, בפרק העוסק בממשל התאגידי בדו"ח ה- ICAAP יוקצה סעיף לנושא הסקירה הבלתי תלויה, ובו יפורטו תהליכי הבחינה שבוצעו, הבקורות שישמו, הגורם המבצע וכן מסקנות עיקריות.

הדרישה לסקירה בלתי תלויה בהנחיית בנק ישראל

"סעיף זה יתאר כיצד ה- ICAAP אותגר ונבחן ע"י גורמים בלתי תלויים, בכלל זה הביקורת הפנימית. התיאור יכלול פירוט של תהליכי הבחינה והבקורות שישמו, הגורם שביצע אותם, וכן, מסקנות עיקריות שעולות מן הסקירה. ניתן להפנות לדוחות רלוונטיים."

מטרת הסקירה בלתי תלויה

מטרת תהליך הסקירה בלתי תלויה הינו הערכת תהליך ה- ICAAP והדוח הסופי, שהוכן ע"י הבנק ובחינת נאותותו והתאמתו לדרישות הפיקוח, על כל חלקיו. כמו כן, יבחן האם תהליך ה- ICAPP שבוצע צופה פני עתיד ומבוסס על הערכה נאותה של סיכונים (לרבות שימוש במודלים, מתודולוגיות ומבחני קיצון מוכרים ומבוססים), האם התהליך מפורט ומשולב בתהליכי הניהול השוטפים, והאם הוא נסקר או עתיד להיסקר באופן שוטף ע"י הבנק.

מטרתם של תהליכי הבחינה אשר יבוצעו במסגרת הפרויקט הינה לוודא כי הבנק מקיים תהליך ICAAP אשר עונה על 5 דרישות עיקריות:

1. תהליך ה- ICAAP צופה פני עתיד (באמצעות שימוש במודלים, תרחישי קיצון וכדו').
2. תהליך ה- ICAAP הינו תהליך כולל ומתבסס על כל הסיכונים הרלוונטיים לבנק.
3. תהליך ה- ICAAP מניב תוצאה הגיונית המבוססת על שיטות הערכה ומדידה נאותות של סיכונים.
4. תהליך ה- ICAAP משולב באופן שוטף בתהליכים ניהוליים בבנק.
5. הבנק סוקר או מתכנן לסקור את נאותות ה- ICAAP באופן תקופתי.

מסגרת הבדיקה בסקירה הבלתי תלויה

תהליכי הבחינה המוצעים של ה- ICAAP בוחנים, בין היתר, יישום של כל התהליכים המפורטים ברשימת הנושאים העיקריים בחוזר בנק ישראל.

מסגרת הבדיקה בהתאם להנחיית בנק ישראל

"במסגרת הבחינה שתבוצע, יבוצעו בדיקות איכותיות של הנושאים המפורטים מטה. לא תבוצע בדיקה מעמיקה ופרטנית של הנושאים אלא בדיקה אשר מטרתה לבחון את איכות הפעילויות שבוצעו, מידת עומקם ומידת התאמתם לדרישות וצרכי הבנק.

3. תמצית הנושאים הנבדקים במסגרת הסקירה הבלתי תלויה

1.1. ממשל תאגידי

קיומו של מערך ניהול סיכונים כולל הינו בבחינת השלב הראשון של ה-ICAAP. התנהלות נאותה מחייבת הטמעה של ניהול הסיכונים בתהליכי הניהול של הבנק (כגון: תכנון אסטרטגי, בסיס לתגמולים) ובפעילות השוטפת של הבנק (למשל: תמחור מבוסס סיכון, מדידת תפקוד) וכן התאמה של מערך ניהול הסיכונים למאפייני הפעילות של הבנק ולסביבה העסקית בה הוא פועל. נושאים לבדיקה כגון:

- האם הוגדרו תחומי אחריות של הדירקטוריון וההנהלה הבכירה לגבי לניהול סיכונים והבטחת הלימות ההון, והאם גורמים אלה מודעים לתחומי האחריות שלהם.
- התייחסות להרכב הדירקטוריון, ההנהלה הבכירה וועדותיהם.
- ייבחנו פעולות ההדרכה הנקטות בבנק לשם הטמעת תהליך ה-ICAAP אצל בעלי התפקידים בבנק, לרבות האשראי ותחומי האחריות הנגזרים.
- זהות האורגנים החברים במערך ניהול הסיכונים הקיים בבנק, וכן הגדרת תחומי אחריותם (לרבות בחברות בנות), בכל הקשור לזיהוי, מדידה, בקרה ודיווח על סיכונים.
- זהות יחידות אחרות המעורבות בתהליך ניהול הסיכונים ומידת מעורבותן (כגון: מערך ייעוץ משפטי, מערך הציות בבנק, חשבות, ביקורת פנימית).
- ייבחנו ממצאי דו"חות ביקורת רלוונטיים והצעדים שננקטו לתיקונם.
- הגדרת מבחני תרחישי הקיצון על ידי הדירקטוריון, לרבות התאמתם לאופי הפעילות והמדיניות העסקית של הבנק.

1.2. יעדי ההון

בבואו לקבוע יעדי הון, על הבנק לוודא כי היעדים מבטיחים עמידה בהלימות ההון שנקבעה בנדבך הראשון, גם במקרים של תנודות ושינויים בסביבה העסקית או בסביבה המיקרו/מאקרו-כלכלית (כגון מיתון מקומי או עולמי). כמו-כן, נדרשת קורלציה בין יעדי ההון ופרופיל הסיכון של התאגיד, הסביבה בה הוא פועל, האסטרטגיה העסקית, ההון הזמין של הבנק ואפשרויותיו לגייס הון נוסף בעת הצורך.

לאור החשיבות הרבה שמייחס בנק ישראל להצגת התפלגות יעדי ההון בין החברות העיקריות בקבוצה, הרי שאם והבנק עומד בראשות קבוצה או מהווה תאגיד עיקרי בה, יבוצעו הבדיקות המפורטות להלן ברמת הקבוצה וכן ברמת התאגידים העיקריים בה.

1.3. סיכונים מהותיים ומדיניות ניהול סיכונים

זיהוי הסיכונים הינו השלב הראשון בהערכת הרלוונטיות שלהם והצורך בתיעוד, מעקב וניהול שיטתי שלהם. בהתאם לנדבך הראשון, על הבנק להתחשב בשלושה סיכונים (סיכון שוק, סיכון אשראי וסיכון תפעולי) ועל כן הכרחי כי הבנק יגדיר סיכונים אלה.

אופן הערכת הסיכונים הינו אחד המרכיבים העיקריים ב-ICAAP, שכן הערך המחושב של הסיכון הוא הבסיס לדרישת ההון שיש להקצות בגין סיכון זה. לפיכך, יש חשיבות מכרעת למודלים השונים ולמבחני תרחישי הקיצון המשמשים את הבנק להערכת הסיכונים השונים. המודלים נדרשים להיות מדויקים, מפורטים, צופים פני עתיד ושקופים.

1.4 סכימת ההון

- ייבחן אופן השילוב של הערכות הסיכון וסכימת דרישות ההון בגין כל סוג סיכון לכדי הקצאת הון כוללת.
- בתוך כך, תיבחן התייחסות לאופקי זמן שונים (שימוש באופקי זמן שונים במסגרת מודל ה-VaR עבור סוגי סיכון שונים, ביצוע Back Testing המבוסס על בסיס פרקי זמן שונים עבור סוגי סיכון שונים וכדו').
- במידה והבנק הינו חלק מקבוצה, ייבחן גם אופן סכימת סוגי הסיכונים השונים בין חברות בקבוצה.

1.5 תכנון נזילות

מעבר לתכנון הון נכון והחזקת יחס הון הולם, ניהול נכון של סיכון הנזילות הינו נדבך קריטי ביציבותו של הבנק. למצב ההון של בנק השפעה על יכולת הבנק לייצר נזילות, במיוחד בשעת משבר.

- תיבחן הפעלת מבחני הקיצון על תזרימי המזומנים במסגרת ניהול הסיכון.
- תיבדקנה ההנחות והמסקנות העיקריות הנובעות ממבחני הקיצון הנ"ל.
- ייבחן קיומן של תוכניות חירום, לרבות תחזוקה שוטפת ועדכון תקופתי/בהתאם לצורך.
- ייבחן ביצוע ניתוח לפי רצועות זמן שונות.
- ייבחנו הנימוקים להסדרי נזילות בתוך הקבוצה כלל ביחידות בחו"ל בפרט.
- ייבחן תיעוד מבחני תרחישי קיצון עבור נזילות.
- תיבחן הצגת מבנה ההתחייבויות והרכב הנכסים הנזילים.

1.6 תכנון ההון

על הבנק לשקף בתכנון ההון שלו, את פרופיל הסיכון של הבנק והלימות הונו העתידיים, הנגזרים מאופק האסטרטגיה העסקית שלו, כפי שצופה אותם הבנק בעתיד. במסגרת כך, נדרשים הבנקים להציג תכנון הון המשקף ראייה צופה פני עתיד, לפרק זמן עתידי של 3 שנים לכל הפחות, לרבות בחינת התחזית ופרופיל הסיכון בהתממשות מקרי קיצון.

1.7 שימוש ב-ICAAP בתוך התאגיד

- תיבחן מידת הטמעת ניהול ההון וניהול הסיכונים בתכנון האסטרטגי והפעילויות העסקיות, לרבות: תמחור אשראי ומכשירים פיננסיים מבוסס מודלים ושיטות להערכת סיכון וכימות ההון, מדידת רווחיות, חישוב לתגמולים, הקצאת הון לחברות בנות או יחידות עסקיות וכדו'.

- ייבחן האם לצורך קביעת יעדי ההון של הבנק נעשה שימוש במודלים שונים מאלה המשמשים לקביעת אסטרטגיות/החלטות עסקיות, וכן ייבחן אם נעשה שימוש במאפיינים שונים במסגרת מודלים דומים.

1.8. שיפורים מתוכננים

בנק ישראל מכיר בכך כי ה-ICAAP הינו תהליך חדש, המצריך השקעת ידע ותשומות, ולפיכך מצוי בשלבים שונים בחלק מן הבנקים. אי כך, הורה ב"י לבנקים להציג בפניו, במסגרת דו"ח ה-ICAAP, את השיפורים המתוכננים להתבצע בתחום זה, לפי הפירוט הבא: